

Υποστήριξη από ομοτίμους και έλλειψη στέγης: αποτελέσματα του Έργου Erasmus+ «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο»

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**Υποστήριξη από ομοτίμους και έλλειψη στέγης: αποτελέσματα του
Έργου Erasmus+ «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο»**

Kauan Juliano Cangussu¹

Daria Smolyanska²

Σύνοψη

Το παρόν άρθρο βασίζεται σε στοιχεία από το Έργο «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο», το οποίο χρηματοδοτείται από το Erasmus+. Το Έργο αποσκοπούσε στην εκπαίδευση ατόμων που βίωσαν την έλλειψη στέγης ώστε να λειτουργήσουν ως εργαζόμενοι υποστηρικτές ομοτίμων σε επαγγελματικά περιβάλλοντα. Το έργο υλοποιήθηκε σε διάστημα δύο ετών (μεταξύ 2020-2022) από κοινοπραξία φορέων από έξι χώρες: Ισπανία, Ελλάδα, Πολωνία, Ιταλία, Φινλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο. Οι εταίροι του ανέπτυξαν από κοινού ένα εξατομικευμένο μοντέλο κατάρτισης βασισμένο κυρίως στη μεθοδολογία υποστήριξης ομοτίμων καθώς και στις αξίες και τις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, στοιχεία που αναλύονται στο πρώτο μέρος του άρθρου. Το δεύτερο μέρος, αφορά στην οργάνωση και τα αποτελέσματα της πιλοτικής εκπαίδευσης που πραγματοποιήθηκε με άτομα με άμεση βιωμένη εμπειρία έλλειψης στέγης και επαγγελματίες που εργάζονται με αυτή τη ομάδα, με ιδιαίτερη έμφαση στην αξιολόγηση της εκπαίδευσης από τους ίδιους τους συμμετέχοντες.

¹ Μεταπτυχιακό στα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση από το Πανεπιστήμιο της Padova (Ιταλία). Πτυχίο Νομικής στο Ομοσπονδιακό Πανεπιστήμιο της Parana (Βραζιλία). Ανεξάρτητος δικηγόρος και βοηθός Υπεύθυνος έργων στο Fundaci3n Intrus.

² Μεταπτυχιακό στο Μάρκετινγκ και το Εμπόριο από το Κέντρο Κοινωνικών Σπουδών (Ισπανία) και Πτυχίο στην Δημόσια Διοίκηση από το Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης (Ισπανία). Υπεύθυνη έργων στο Fundaci3n Intrus.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η έλλειψη στέγης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο δεν έχουν πρόσβαση σε επαρκή στέγαση για να ζήσουν και να χτίσουν τη ζωή τους. Συνέπεια της άρνησης του θεμελιώδους αυτού δικαιώματός τους³, οι άνθρωποι βιώνουν οικονομική/ υλική στέρηση, είναι πιο ευάλωτοι σε διαταραχές της υγείας⁴, και αντιμετωπίζουν αυτό που ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης χαρακτηρίζει ως τη **χειρότερη μορφή κοινωνικού αποκλεισμού**⁵. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι σε αρκετές κοινωνίες, τα στοιχεία δείχνουν ότι αντιμετωπίζουν πολύ υψηλότερο ποσοστό θνησιμότητας από ό,τι ο υπόλοιπος πληθυσμός⁶.

Παρά τα υψηλά επίπεδα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έλλειψη στέγης εξακολουθεί να είναι ενδημική μεταξύ τους, χωρίς το τέλος της να προβλέπεται στο ορατό μέλλον. Επί του παρόντος δεν είναι εύκολο να μετρηθεί και να συγκριθεί με ακρίβεια ο αριθμός των αστέγων σε κάθε χώρα, δεδομένου ότι έχουν υιοθετηθεί πολλές διαφορετικές μεθοδολογίες συλλογής δεδομένων, ενώ δεν πραγματοποιούνται τακτικά έρευνες από όλα τα κράτη (O'Sullivan et al., 2020;·Pleace, 2016). Επιπλέον, οι κρατικές πρακτικές και

3 Το άρθρο 11 παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εγγυώνται σε όλους το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση. Ο Ειδικός Εισηγητής του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών για το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση εργάζεται από το 2000 για να εγγυηθεί, να προωθήσει και να εφαρμόσει αυτό το δικαίωμα, αξιολογώντας επανειλημμένα τις πολιτικές των κρατών και κάνοντας συστάσεις. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την έλλειψη στέγης, βλ.: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-housing/homelessness-and-human-rights>

4 Η έρευνα δείχνει ότι οι άστεγοι είναι πιο ευάλωτοι σε μια σειρά ασθενειών, μεταξύ των οποίων: «ψυχική ασθένεια, κατάχρηση ουσιών, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και άλλες διαταραχές της υγείας (Cha, 2013), (Hwang, 2000).

5 (ΟΟΣΑ, 2020) <https://www.oecd.org/social/soc/homelessness-policy-brief-2020.pdf>

6 Μια μελέτη στα γαλλικά διαπίστωσε ότι υπάρχει διαφορά 30 έως 35 ετών μεταξύ της μέσης ηλικίας θανάτου των αστέγων και του γενικού πληθυσμού (Cha, 2013). Παρόμοια έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει χάσμα 17,5 ετών στην Πολωνία (Romazko et al, 2017) και τριπλάσιο ποσοστό θνησιμότητας μεταξύ των ανδρών και έξι φορές υψηλότερο μεταξύ των γυναικών στο Δουβλίνο (Ivers et al, 2017).

νομοθεσίες αποκλίνουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο ορίζουν την έλλειψη στέγης, εμποδίζοντας τη συγκριτική ανάλυση των διαθέσιμων δεδομένων.

Ωστόσο, υπάρχουν αναφορές σε ευρωπαϊκό επίπεδο που επιδιώκουν να προσφέρουν έναν κοινό παρονομαστή για την έρευνα και την χάραξη πολιτικών. Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με άστεγους (FEANTSA) πρότεινε μια κοινή τυπολογία το 2004, η οποία έχει αναπαραχθεί σε πολλά φόρουμ που πραγματεύονται την έλλειψη στέγης. Πρότειναν έναν ορισμό, εμπνευσμένο από τις πρακτικές και τους κανόνες των ευρωπαϊκών κρατών, ο οποίος δομεί την έννοια της αξιοπρεπούς στέγασης με βάση τρεις παραμέτρους: φυσική (επαρκές κατάλυμα όπου ένα άτομο ασκεί την αποκλειστική κατοχή), κοινωνική (διασφάλιση την ιδιωτικότητας και προσωπικών σχέσεων) και νομική (ένας έγκυρος και ισχυρός τίτλος κατοχής). Ως έλλειψη στέγης θεωρείται η αποστέρηση αυτών των τριών στοιχείων και ως εκ τούτου δεν περιορίζεται μόνο σε καταστάσεις έλλειψης στέγης (άτομο που ζει στο δρόμο ή σε καταλύματα έκτακτης ανάγκης)⁷. Ένα άτομο που βρίσκεται σε κατάσταση έλλειψης στέγης⁸, επισφαλούς στέγασης⁹ ή ανεπαρκούς στέγασης ¹⁰μπορεί επίσης να θεωρηθεί άστεγο¹¹.

Στην πραγματικότητα, τα περισσότερα κράτη της ΕΕ αναγνωρίζουν επίσημα ορισμένες από αυτές τις καταστάσεις ως έλλειψη στέγης. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των χωρών, ενώ επίσημος ορισμός της Ε.Ε δεν υπάρχει. Οι προσπάθειες απογραφής του πληθυσμού που ζει στους δρόμους της Ευρώπης

7 Amore, K., Baker, M. και Howden-Chapman, P. (2011) «The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis», 5(2).

8 Διανυκτέρευση σε προσωρινό κατάλυμα όπως ίδρυμα ή ένα καταφύγιο, χωρίς να υπάρχει ένα σαφές μέρος στο οποίο το άτομο μπορεί να πάει μετά.

9 Διαμονή σε ένα μέρος με σοβαρή αστάθεια λόγω κινδύνου έξωσης, επισφαλούς μίσθωσης ή ενδοοικογενειακής βίας. Περιλαμβάνει επίσης την προσωρινή διανυκτέρευση σε φίλους ή συγγενικά σπίτια.

10 Το άτομο ζει σε κατοικία ακατάλληλη για τα τοπικά πρότυπα, σε συνθήκες υπερσυνωστισμού ή σε τροχόσπιτα σε μη αδειοδοτημένα κάμπινγκ.

11 Ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες κατηγοριοποιούν τα άτομα που βρίσκονται σε τέτοιες συνθήκες ως άστεγα, ενώ άλλες τα κατατάσσουν στα άτομα που «κινδυνεύουν» να γίνουν άστεγα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης & European Social Policy Network 2019: *Fighting homelessness and housing exclusion in Europe: a study of national policies*. LU: Publications Office). Διαθέσιμο στην διεύθυνση <https://data.europa.eu/doi/10.2767/624509> (προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

χρειάζεται να οριοθετήσουν τον ορισμό στον οποίο πρέπει να βασιστούν, ιδίως εάν βασίζονται σε δεδομένα που προέρχονται από τα κράτη μέλη. Η προαιρετική έρευνα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (EUROSTAT, 2018), που διεξήχθη σε δώδεκα χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2018, έδειξε ότι τουλάχιστον το 4 % των κατοίκων τους υπήρξαν άστεγοι τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους. Το 3 % όσων απάντησαν αναγκάστηκε να ζήσει προσωρινά στο σπίτι κάποιου άλλου και το 1 % δήλωσε ότι έχει κοιμηθεί στο δρόμο ή σε έκτακτο/προσωρινό κατάλυμα. Η FEANTSA και το Ίδρυμα Abbé Pierre υπολόγισαν ότι το 2019 τουλάχιστον 700.000 άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση κοιμόντουσαν κάθε νύχτα στο δρόμο ή σε δομές έκτακτης ανάγκης ή προσωρινής διαμονής¹², αύξηση 70 % σε σύγκριση με παρόμοιες εκτιμήσεις που πραγματοποιήθηκαν πριν από δέκα έτη (Serme-Morin· Courechoux, 2022).

Εν κατακλείδι, παρά τη δυσκολία απόκτησης επικαιροποιημένων δεδομένων και συγκρίσιμων μεθοδολογιών, τα διαθέσιμα στοιχεία καταδεικνύουν ότι ο αποκλεισμός από τη στέγαση αποτελεί σοβαρό κοινωνικό ζήτημα σε όλα τα κράτη μέλη. Ανταποκρινόμενες σε αυτές τις συνθήκες, οι ευρωπαϊκές αρχές και οι εκπρόσωποι των κρατών μελών παρουσίασαν το 2021 την Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Έλλειψης Στέγης, διακηρύσσοντας τον κοινό στόχο του τερματισμού της έλλειψης στέγης στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹³. Περιλαμβάνοντας διάφορες πρωτοβουλίες, η Πλατφόρμα έχει ως στόχο να ενισχύσει την αμοιβαία ανταλλαγή εμπειριών για τους επαγγελματίες και τα άτομα που χαράζουν πολιτική, να συμβάλει στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης

12 Εκτίμηση με βάση έρευνες που πραγματοποιήθηκαν μέσω ταυτόχρονων καταμετρήσεων ανθρώπων που κοιμόντουσαν στους δρόμους και σε καταφύγια σε συγκεκριμένες νύχτες του έτους σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις.

13 Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση των αστέγων διατίθενται στη διεύθυνση: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1550&langId=en&preview=cHJldkVtcGxQb3J0YWwhMjAxMjAyMTVwcmV2aWV3>

της Ε.Ε., να συμβάλει στην συστηματική τεκμηρίωση και να διαδώσει και προωθήσει καλές πρακτικές.

Σε αυτό το πνεύμα, το παρόν άρθρο προτίθεται να αναλύσει την πρόοδο και τα επιμέρους αποτελέσματα ενός Έργου Erasmus+, το οποίο στόχευσε στην ανάπτυξη νέων πρακτικών για την κοινωνική ένταξη του πληθυσμού αυτού. Στο έργο «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο», το οποίο υλοποιήθηκε μεταξύ Σεπτεμβρίου 2020 και Νοεμβρίου 2022, συμμετείχαν πέντε ευρωπαϊκοί οργανισμοί. Από κοινού, ανέπτυξαν ένα πρόγραμμα με στόχο να εκπαιδεύσει τα άτομα με βιωμένη εμπειρία έλλειψης στέγης ώστε να ενεργούν ως υποστηρικτές ομοτίμων, υποστηρίζοντας επίσης τους επαγγελματίες των κοινωνικών υπηρεσιών ώστε να είναι σε θέση να τους εκπαιδεύσουν και να τους εντάξουν σε επαγγελματική βάση στις οργανώσεις τους.

II. «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο»: το θεωρητικό πλαίσιο του Έργου.

Το Έργο «Στεγάζοντας μια Ζωή από τον Δρόμο» χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus+¹⁴ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με συντονιστή φορέα το Fundació INTRAS (Ισπανία), το Έργο αναπτύχθηκε με τη συνεργασία άλλων πέντε οργανισμών-εταίρων: Deaconess Foundation (Φινλανδία), Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος (Ελλάδα), Caritas Warsaw (Πολωνία), SMES (Ιταλία) και Restorative Justice for All International Institute (Ηνωμένο Βασίλειο). Όλοι οι φορείς δουλεύουν άμεσα με αστέγους, με εξαίρεση τον Βρετανό εταίρο, που

¹⁴ Το Erasmus+ είναι ένα πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη στήριξη της εκπαίδευσης, της νεολαίας, της κατάρτισης και του αθλητισμού. Το τρέχον πρόγραμμα καλύπτει τα έτη 2021-2027 και επικεντρώνεται στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το έργο ATL χρηματοδοτείται ως πρόγραμμα της Δράσης 2 και επικεντρώνεται στην προώθηση της ανάπτυξης καινοτόμων πρακτικών με τη συνεργασία μεταξύ των οργανισμών. (Πηγή: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>). Η έρευνα στην βάση δεδομένων Erasmus+ (πηγή: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects>) δείχνει ότι εξακολουθούν να υπάρχουν πολύ λίγα έργα που στοχεύουν στην έλλειψη στέγης.

δραστηριοποιείται στην προώθηση των πρακτικών και αξιών της επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Κύριος στόχος του έργου ήταν να αναπτύξει και εφαρμόσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα το οποίο θα επιτρέψει στα άτομα με βιωμένη εμπειρία έλλειψης στέγης και τα οποία βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο επανένταξης, να λειτουργήσουν ως υποστηρικτές ομοτίμων. Στο τέλος του εκπαιδευτικού κύκλου, οι εκπαιδευόμενοι λαμβάνουν τον τίτλο των Πιστοποιημένων Υποστηρικτών, ο οποίος πιστοποιεί ότι έχουν εκπαιδευτεί να ενεργούν ως υποστηρικτές ομοτίμων σε υπηρεσίες αστέγων. Ταυτόχρονα, ένα ειδικό πρόγραμμα που απευθύνθηκε σε επαγγελματίες που εργάζονται σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, τους προετοίμασε να λειτουργήσουν ως εκπαιδευτές και να είναι σε θέση να απασχολήσουν και να συνεργαστούν στις οργανώσεις τους με υποστηρικτές ομοτίμων, σε επαγγελματικό πλαίσιο. Ως εκ τούτου, το Έργο στοχεύει σε τρεις ομάδες: α) άστεγους ή πρώην άστεγους που εκπαιδεύονται για να πιστοποιηθούν ως υποστηρικτές ομοτίμων, β) εργαζόμενους σε υπηρεσίες αστέγων και γ) άστεγους που μπορούν να ωφεληθούν από την υποστήριξη των πιστοποιημένων υποστηρικτών.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του Έργου πραγματοποιήθηκαν από κοινού από μια διεπιστημονική ομάδα επαγγελματιών, οι οποίοι πραγματοποίησαν τακτικές συναντήσεις κατά τη διάρκεια των δύο ετών διάρκειάς του και ανέπτυξαν από κοινού το εκπαιδευτικό μοντέλο. Μέσα από την υλοποίησή του έχουν παραχθεί δύο εγχειρίδια, ένα για την κατάρτιση των υποστηρικτών ομοτίμων και ένα άλλο για την προετοιμασία των εκπαιδευτών, όπως επίσης ένα παιχνίδι για την αξιολόγηση του επιπέδου μάθησης των συμμετεχόντων. Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022, οι πέντε οργανισμοί-εταίροι που συνεργάστηκαν με άστεγους πραγματοποίησαν δύο πιλοτικές εκπαιδεύσεις, μία για εκπαιδευτές και μία για υποστηρικτές ομοτίμων και κατέγραψαν τα σχόλιά τους σχετικά με το υλικό και την εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύουμε το θεωρητικό πλαίσιο που καθοδήγησε τη βασική δομή και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης. Στο επόμενο κεφάλαιο, περιγράφουμε τη δομή και το περιεχόμενο του εγχειριδίου των εκπαιδευομένων και σχολιάζουμε τα αποτελέσματα της πιλοτικής εκπαίδευσης, με έμφαση στην αξιολόγηση από πλευράς εκπαιδευόμενων.

Ο θεωρητικός πυρήνας της εκπαίδευσης επικεντρώνεται σε δύο έννοιες: υποστήριξη από ομοτίμους και επανορθωτική δικαιοσύνη. Η πρώτη, αποτελεί μια προσέγγιση που έχει αναπτυχθεί στον τομέα της ψυχικής υγείας, με στόχο να δώσει στους λήπτες των υπηρεσιών έναν ηγετικό ρόλο καθιστώντας τους ικανούς να συμμετέχουν ενεργά στην δική τους ανάκαμψη και την ανάκαμψη των ομοτίμων τους. Η δεύτερη, από την άλλη πλευρά, συγκεντρώνει πρακτικές επίλυσης συγκρούσεων εναλλακτικές της τιμωρητικής προσέγγιση της ποινικής δικαιοσύνης.

Η επιλογή αυτών των προσεγγίσεων δεν είναι τυχαία. Η Intrac, ο συντονιστής εταίρος, απασχολεί υποστηρικτές ομοτίμων ως εργαζόμενους στις υπηρεσίες της, ενώ συμμετείχε στο ευρωπαϊκό Έργο Peer2Peer¹⁵, το οποίο δημιούργησε ένα εκπαιδευτικό πακέτο για την κατάρτιση εργαζομένων στον τομέα υποστήριξης ομοτίμων σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας¹⁶. Ομοίως, το Deaconess Foundation ξεχωρίζει ως προς την απασχόληση «ειδικών από εμπειρία», μια πρακτική που εξακολουθεί να μην είναι διαδεδομένη στις ευρωπαϊκές υπηρεσίες υποστήριξης των αστέγων. Από την άλλη πλευρά, το Restorative Justice for All International Institute έχει ως κύριο σκοπό, όπως υποδηλώνει το όνομά του, την προώθηση του θεσμού της επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Και οι δύο προσεγγίσεις, παρά το γεγονός ότι σπάνια χρησιμοποιούνται σε υπηρεσίες που προορίζονται για την καταπολέμηση της έλλειψης στέγης, έχουν τη

15 Το έργο χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Leonardo da Vinci, ένα υποπρόγραμμα του Προγράμματος Διά Βίου Μάθησης 2007–2013. Μετά το 2014, οι πρωτοβουλίες που καλύπτονταν προηγουμένως από τα εν λόγω προγράμματα ενσωματώθηκαν στο πρόγραμμα Erasmus+ 2014-2020. Στην παρούσα φάση, είναι ενεργό το πρόγραμμα Erasmus+ 2021-2027.

16 Τα αποτελέσματα του έργου είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: <http://p2p.intras.es/>.

δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν στον τομέα αυτό. Η υποστήριξη ομοτίμων και η επανορθωτική δικαιοσύνη περιλαμβάνουν κυρίως πρακτικές που αναπτύχθηκαν με στόχο να αξιοποιήσουν την δύναμη της αμοιβαίας υποστήριξης και την καλύτερη διαχείριση των συγκρούσεων, παρέχοντας πρακτικές γνώσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Είναι σημαντική στο σημείο αυτό μια επισκόπηση του τι σημαίνει κάθε έκφραση, η ιστορική της προέλευση και η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία που επιδιώκει να προσδιορίσει τις βασικές αρχές, αξίες και πρακτικές της.

Η μεθοδολογία υποστήριξης από ομοτίμους έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας εδώ και δεκαετίες, ακολουθώντας την εμφάνιση ενός νέου προτύπου παρέμβασης στο σύστημα ψυχικής υγείας στη δεκαετία του 1970, που συχνά αναφέρεται ως κίνημα αποϊδρυματοποίησης. Η αποϊδρυματοποίηση επικεντρώθηκε στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στις οικογένειες και τις κοινότητές τους, αντιτιθέμενη στην απομόνωσή τους στα ιδρύματα. Η επανένταξή τους ακολουθήθηκε από μια απομυθοποίηση των εκτεταμένων προκαταλήψεων που συνδέονται με αυτά (Campos et al., 2016) και μια εκτίμηση του ρόλου που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν ως ενεργά υποκείμενα στη δική τους ανάκαμψη καθώς και σε αυτή των ομοτίμων τους.

Η αξία της έχει αναγνωρισθεί ευρύτερα τις τελευταίες δεκαετίες, ως μέρος μιας τάσης αναγνώρισης της αξίας της συμμετοχής των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας στον σχεδιασμό και την παροχή υπηρεσιών που στοχεύουν στην ανάκαμψη. Συμβολικά, ένα έγγραφο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (1989), το οποίο εκπονήθηκε στο πλαίσιο της «Πρωτοβουλίας Υποστήριξης των Ατόμων με Αναπηρία από Ψυχική Ασθένεια» του Προγράμματος Ψυχικής Υγείας, προώθησε την ολοένα και πιο ενεργή συμμετοχή των καταναλωτών/ ληπτών¹⁷ στην παροχή υπηρεσιών. Η

17 Όπως επισημαίνει το έγγραφο, οι όροι «καταναλωτές» και «πελάτες» είναι όροι που προτιμώνται από τη λογοτεχνία και τους φορείς που εργάζονται στην ψυχική υγεία στον αγγλόφωνο

στήριξη από ομοτίμους αποτελεί εξαιρετικό τρόπο παρόμοιας συμμετοχής, η οποία ξεχωρίζει για τα αποτελέσματά της.

Όρος αναπόφευκτα ανοιχτός, ο οποίος μπορεί να αναφέρεται σε οποιαδήποτε μορφή υποστήριξης μεταξύ ανθρώπων που βιώνουν παρόμοιες καταστάσεις, η υποστήριξη ομοτίμων έχει αναπτυχθεί και εξηγηθεί με διάφορους τρόπους από την επιστημονική βιβλιογραφία. Οι Gartner και Reisman (1982) την όρισαν ως παροχή συναισθηματικής υποστήριξης από άτομα με παρόμοιες καταστάσεις ψυχικής υγείας, με στόχο να επιφέρει μια συγκεκριμένη κοινωνική ή προσωπική αλλαγή. Οι Mead, Hilton και Curtis (2001) παρουσίασαν έναν πιο ουσιαστικό ορισμό, τονίζοντας ότι πρόκειται για ένα σύστημα αμοιβαίας υποστήριξης, το οποίο χαρακτηρίζεται από την τήρηση ορισμένων αρχών, όπως ο σεβασμός, η κοινή ευθύνη και η αμοιβαία συμφωνία. Υπάρχει μια σαφώς περιοριστική και ποιοτική χροιά στον τελευταίο ορισμό, η οποία επιδιώκει να αναλύσει και ταυτόχρονα να προωθήσει ηθικές αρχές και αξίες οι οποίες τελειοποιούνται από την έμπρακτη εφαρμογή.

Οι βασικές αυτές αρχές διασφαλίζουν ότι η σχέση υποστήριξης από ομοτίμους — ακόμη και όταν παρέχεται σε κάποιο τυπικό πλαίσιο — βασίζεται στην αμοιβαία υποστήριξη και όχι μόνο στην παροχή βοήθειας. Ως εκ τούτου, ευνοεί την αυτονόμηση των «πελατών», διασφαλίζοντας ότι η υποστήριξη από ομοτίμους δεν περιορίζεται σε μια απλή παροχή συμβουλών αλλά αποτελεί μέρος μια διαδικασίας ενδυνάμωσης, κατά την οποία η ανταλλαγή εμπειριών δίνει την δύναμη στους ανθρώπους να πιστέψουν στον εαυτό τους, να αναλάβουν ευθύνες και να βρουν τους τρόπους για να ξαναχτίσουν τη ζωή τους. (Mead et al, 2001). Για να συμβεί κάτι τέτοιο, η σχέση μεταξύ ομοτίμων βασίζεται στην αλληλοκατανόηση, τον σεβασμό και το μοίρασμα.

κόσμο, με ένα νόημα που δίνει έμφαση στον πρωταγωνιστικό ρόλο των ατόμων με νοητική αναπηρία που αναζητούν φροντίδα. Σε άλλες γλώσσες, οι όροι αυτοί μπορεί να παραβλεφθούν επειδή έχουν μια λιγότερο θετική χροιά (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 1989).

Δεν υπάρχει κάποιο εμπόδιο ώστε η μεθοδολογία υποστήριξης από ομοτίμους να χρησιμοποιηθεί μεταξύ των αστέγων, μια πρακτική που πιθανότατα λαμβάνει χώρα συχνά άτυπα ή σε πλαίσια κινηματικού τύπου υποστήριξης των ίδιων των αστέγων¹⁸. Υπάρχουν ήδη κάποια επιτυχημένα παραδείγματα αξιοποίησής της από οργανισμούς¹⁹, όπως το Deaconess Foundation. Η έρευνα που διεξήγαγαν οι εταίροι του Έργου κατά την διάρκεια του σχεδιασμού του, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε δωρεάν διαθέσιμο πρόγραμμα εκπαίδευσης για τους ομότιμους υποστηρικτές στο πεδίο, κάτι που αιτιολογεί την προσπάθειά τους να δημιουργήσουν από κοινού ένα εκπαιδευτικό πακέτο, ειδικά προσαρμοσμένο για τους αστέγους. Μέσα από την υλοποίηση του Έργου φάνηκε επίσης ότι πολλοί άστεγοι, οι οποίοι αντιμετωπίζουν επίσης προβλήματα ψυχικής υγείας, μπορούν να ωφεληθούν από τη διαδικασία της εκπαίδευσης χρησιμοποιώντας την υποστήριξη από ομοτίμους και στην ψυχική υγεία.

Η επανορθωτική δικαιοσύνη έχει αναπτυχθεί κατά κύριο λόγο ως σύνολο πρακτικών και καθοδηγείται από αξίες και αρχές, οι οποίες προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό με εκείνες που ικανοποιούν τις απαιτήσεις της υποστήριξης ομοτίμων. Ο όρος²⁰ έχει διαδοθεί τις τελευταίες πέντε δεκαετίες και αφορά μορφές επίλυσης συγκρούσεων (ποινικού ή μη χαρακτήρα), που αντιτίθενται στην τιμωρητικού τύπου προσέγγιση των ποινικών συστημάτων του Δυτικού κόσμου. Το κύρος της σε παγκόσμιο επίπεδο οδήγησε στην ενεργό προώθηση της μέσα από ψηφίσματα του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών (ECOSOC), ιδίως το

18 Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν αρκετά κινήματα αστέγων σε διάφορες χώρες, τα οποία καταλήγουν να λειτουργούν ως δίκτυα αμοιβαίας υποστήριξης μεταξύ ομοτίμων, επικεντρώνοντας όχι μόνο στην προσωπική ανάκαμψη, αλλά και στον συλλογικό αγώνα για δημόσιες πολιτικές στέγης.

19 Μια πρόσφατη μελέτη που διεξήχθη για τον εντοπισμό και ανάδειξη κρίσιμων στοιχείων της υποστήριξης ομοτίμων σε άστεγο πληθυσμό με τη συμμετοχή 40 ομοτίμων και επαγγελματιών από οργανώσεις που παρέχουν υπηρεσίες, αναδεικνύει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά της υποστήριξης ομοτίμων ως τα πιο εκτιμηθέντα από όσους ρωτήθηκαν (Barker et. al. 2019).

20 Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Albert Eglash, σε μια παρουσίασή του στο Πρώτο Διεθνές Συμπόσιο για την Επανόρθωση το 1975, ενώ απαντάται συχνά σε αρκετά κείμενα συνεδρίων καθώς και βιβλία του Howard Zehr, τις επόμενες δεκαετίες. Ωστόσο, δεν είναι οι εφευρέτες των πρακτικών και των αρχών αυτού που σήμερα γίνεται αντιληπτό ως επανορθωτική δικαιοσύνη, δεδομένου ότι παρόμοιες πρακτικές και αρχές τις συναντάμε σε στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων που χρησιμοποιούνται από την αρχαιότητα, από διαφορετικές κοινωνίες.

ψήφισμα 2002/12. Τα κείμενά του, παρουσιάζουν τους βασικούς όρους και αρχές που σχετίζονται με την επανορθωτική δικαιοσύνη και συνιστούν την εφαρμογή της σε όλα τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών²¹.

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια τα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης έχουν βρει θέση σε διάφορα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης, η εφαρμογή της δεν περιορίζεται σε διενέξεις ποινικού τύπου ή εγκληματικής μορφής. Ο Howard Zehr (1992), βασικό πρόσωπο αναφοράς στις Σπουδές Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, επισημαίνει με emphaticό τρόπο άλλα πλαίσια στα οποία είναι δυνατόν να εφαρμοστεί. Η επανορθωτική δικαιοσύνη αποτελεί προσέγγιση η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί σε οποιοδήποτε είδος σύγκρουσης, επικεντρώνοντας στην επανόρθωση και την πρόληψη των βλαβών τις οποίες η σύγκρουση μπορεί να επιφέρει. Έχει ως βασική της αρχή να δίνει φωνή και ισχύ σε όλα τα μέρη που εμπλέκονται καθώς και να καθιστά ευπρόσδεκτα τόσο τα θύματα όσο και τους θύτες. Οι ανάγκες και οι ανησυχίες των θυμάτων ακούγονται και οι δράστες καλούνται να αναλάβουν την ευθύνη για τις πράξεις τους και να σκεφτούν τι οδήγησε σε αυτές (Zehr, 2002). Η αποκατάσταση των τραυματισμένων κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στα άτομα και τον περίγυρό τους ή την κοινότητα στην οποία ζουν είναι ένας από τους στόχους των πρακτικών Επανορθωτικής Δικαιοσύνης, σε αντίθεση με την αντίληψη ότι δικαιοσύνη αποτελεί η ανταπόδοση της βλάβης στον δράστη (Zehr, 1990).

Η αποκατάσταση της βλάβης που προκλήθηκε στο θύμα είναι επομένως κεντρικής σημασίας για την επανορθωτική δικαιοσύνη. Τα άτομα που εμπλέκονται στη σύγκρουση (θύμα, θύτης και κοινότητα) γίνονται οι πρωταγωνιστές της ίασης. Διάφορες τεχνικές, όπως οι διαμεσολαβήσεις, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν, αλλά ο κεντρικός πυρήνας της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης είναι οι αρχές της:

21 Το ίδιο έτος, με απόφαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργήθηκε το «Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Σημείων Επαφής για την Επανορθωτική Δικαιοσύνη», με σκοπό τη διάδοσή της σε ολόκληρη την Ε.Ε. Διαθέσιμο στα ελληνικά στην διεύθυνση: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002IG1008\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002IG1008(01)&from=EN)

άρνηση της επικράτησης ή της κυριαρχίας του ενός μέρους πάνω στο άλλο, ενδυνάμωση όλων των μερών ώστε να λειτουργούν ως πρωταγωνιστές στις διαβουλεύσεις, ισότιμη μεταχείριση, ενεργητική ακρόαση από και προς όλα τα μέρη, απαγόρευση ταπεινωτικών ή εξευτελιστικών κυρώσεων, συμμετοχή στη διαδικασία με οικεία βούληση.

Η έλλειψη στέγης συχνά είναι σε μεγάλο βαθμό μία υπόθεση συγκρούσεων. Ίσως κάποιες από αυτές έφεραν κάποιον στην κατάσταση να βρεθεί άστεγος, άλλες, ίσως να είναι οι συνέπειες της κατάστασης αυτής. Συχνά, οι άστεγοι κουβαλούν πολλαπλά μειονεκτήματα, που τους καθιστούν ακόμη πιο ευάλωτους στη δημιουργία νέων συγκρούσεων, ή στο να είναι θύματα ή θύτες. Η επανορθωτική δικαιοσύνη υπόσχεται μονοπάτια προς την ίαση και την πρόληψη περαιτέρω βλαβών, προς την ενσωμάτωση των αστέγων στις κοινότητες που τους περιβάλλουν, προς την αποκατάσταση (ή την άμβλυνση) των οικογενειακών και φιλικών τους δεσμών και την αξιοποίηση υγιών σχέσεων.

III. Η σύνταξη του εκπαιδευτικού υλικού και της πιλοτικής του εφαρμογής

Ο σχεδιασμός της εκπαίδευσης ξεκίνησε με τη συλλογή δεδομένων πεδίου. Οργανώθηκαν ομάδες εστίασης με άστεγους και επαγγελματίες που εργάζονται σε οργανισμούς²², εστιάζοντας σε τέσσερις μακροπεριοχές: κοινωνική, υγεία, στέγαση και ανάκαμψη. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να προτείνουν αλλαγές στις υπηρεσίες υποστήριξης αστέγων καθώς και πρακτικές περιπτώσεις που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην εκπαίδευση. Μεταξύ των διαφόρων ζητημάτων που αναφέρθηκαν ήταν η έλλειψη δικτύωσης μεταξύ των κοινωνικών υπηρεσιών, η αδυναμία του προσωπικού τους που παραμελεί και δεν κατανοεί τις

22 Το Deaconess Foundation συμβουλευτήκε επίσης την ομάδα «Ειδικών από Εμπειρία», ατόμων που έχουν βιώσει την έλλειψη στέγης και εργάζονται στον φορέα ως υποστηρικτές ομοτίμων.

ανάγκες των αστέγων και οι κακές συνθήκες εργασίας τους (συνεχής εναλλαγή προσωπικού, έλλειψη κατάρτισης, υψηλός φόρτος εργασίας κ.λπ.)²³.

Οι οργανισμοί-εταίροι ενσωμάτωσαν αυτήν την γνώση στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αντιλαμβανόμενοι ότι ως προερχόμενη από δυνητικούς υποστηρικτές ομοτίμων, θα μπορούσε να επιφέρει θετικές αλλαγές στις υπηρεσίες. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης καθώς και δύο εγχειρίδια, ένα για τον εκπαιδευόμενο και ένα για τον εκπαιδευτή, γράφτηκαν συλλογικά μέσα από συναντήσεις με φυσική ή ηλεκτρονική συμμετοχή, μεταξύ 2020 και 2022. Με στόχο την κατανόηση του τελικού περιεχομένου της εκπαίδευσης, εμφανίζεται παρακάτω μια σύντομη επισκόπηση του εγχειριδίου των εκπαιδευομένων, της δομής και του περιεχομένου του. Ξεκινώντας από τη δομή του, το εγχειρίδιο χωρίζεται σε δώδεκα ενότητες, καθεμία από τις οποίες πραγματεύεται μία θεματική:

Ενότητα 1	➤ Εισαγωγή στην Εκπαίδευση
Ενότητα 2	➤ Κατανοώντας το προφίλ του υποστηρικτή ομοτίμων
Ενότητα 3	➤ Υποστήριξη ομοτίμων και έλλειψη στέγης
Ενότητα 4	➤ Ψυχική υγεία και ανάκαμψη
Ενότητα 5	➤ Τραύμα και έλλειψη στέγης
Ενότητα 6	➤ Αξιοποιώντας την βιωμένη εμπειρία για να βοηθήσετε άλλους
Ενότητα 7	➤ Ομότιμη σχέση
Ενότητα 8	➤ Δημιουργώντας, διατηρώντας και επανορθώνοντας κοινωνικούς δεσμούς
Ενότητα 9	➤ Επικοινωνία

23 Για μια επισκόπηση των αποτελεσμάτων των ομάδων εστίασης, ανατρέξτε στο ενημερωτικό δελτίο 1: https://www.atl-project.eu/wp-content/uploads/2021/03/VF_ATL-Newsletter1_-GR.pdf

Ενότητα 10	➤ Δουλεύοντας με Επαγγελματίες
Ενότητα 11	➤ Αυτοφροντίδα και ευζωία στην εργασία
Ενότητα 12	➤ Δίκτυα υποστήριξης ομοτίμων

Το περιεχόμενό του είναι διεπιστημονικό και η προσέγγισή του χαρακτηρίζεται από τον προσανατολισμό σε πρακτικά ζητήματα. Η δομή του σκιαγραφεί κάτι τέτοιο: περισσότερο από το ήμισυ κάθε ενότητας περιλαμβάνει πρακτικές δραστηριότητες. Στην τελευταία ενότητα παρουσιάζονται δώδεκα ιστορίες αστέγων σε διαφορετικά στάδια της ανάκαμψής τους, στις οποίες οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να σκεφτούν πώς θα δράσουν αν ήταν οι ομοτίμοί τους. Θα περιγράψουμε εν συντομία το περιεχόμενο του κάθε κεφαλαίου.

Η πρώτη ενότητα εισάγει τις βασικές έννοιες της εκπαίδευσης, ιδίως στους σκοπούς και τις βασικές αξίες της υποστήριξης ομοτίμων, ενώ η δεύτερη εμβαθύνει στον ρόλο του υποστηρικτή, στο ρόλο του προτύπου και σε ζητήματα που αφορούν την εμπιστευτικότητα. Η τρίτη ενότητα παρουσιάζει συγκεκριμένα τους ρόλους που οι υποστηρικτές ομοτίμων μπορούν να επιτελούν με τους άστεγους, π.χ. εργαζόμενοι, εθελοντές, υπερασπιστές των δικαιωμάτων τους. Επιπλέον, παρουσιάζει την τυπολογία ETHOS με στόχο να απεικονίσει διάφορα είδη καταστάσεων και εμπειριών έλλειψης στέγης.

Οι ακόλουθες ενότητες επικεντρώνονται σε ζητήματα ψυχικής υγείας και στην σχέση τους με την έλλειψη στέγης. Η τέταρτη ενότητα παρέχει μια επισκόπηση των πιο κοινών ψυχικών διαταραχών, ενισχύοντας την γνώση των εκπαιδευόμενων για τις κύριες προϋποθέσεις και τα συμπτώματά τους, μέσα και από προσωπικές μαρτυρίες. Περιγράφει επίσης μια επικαιροποιημένη συζήτηση αναφορικά με την έννοια της ανάκαμψης και πώς η στήριξη από ομοτίμους μπορεί να αποτελεί μέρος

της. Η ενότητα πέντε εισάγει στην συζήτηση τις έννοιες και τα είδη του τραύματος και της βίας.

Στη συνέχεια, το εγχειρίδιο αρχίζει να ασχολείται με την καθημερινή πρακτική της υποστήριξης ομοτίμων. Η έβδομη ενότητα αναφέρεται στην «σχέση μεταξύ ομοτίμων», τονίζοντας τη σημασία του καθορισμού ορίων, της αμοιβαίας ανταλλαγής εμπειρίας καθώς και της ενδυνάμωσης των ομοτίμων. Στην όγδοη ενότητα παρουσιάζονται εργαλεία για τη διαχείριση των κοινωνικών συγκρούσεων που επηρεάζουν τα άτομα που βιώνουν έλλειψη στέγης. Βασίζεται στις αρχές της επανορθωτικής δικαιοσύνης, δείχνοντας τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται στην διαμεσολάβηση και σε μια σειρά πραγματικών συγκρούσεων που εκκινούν από την έλλειψη στέγης. Η επόμενη ενότητα αναλύει αποτελεσματικές τεχνικές επικοινωνίας, δίνοντας έμφαση στην ενεργητική ακρόαση και σε διεκδικητικές και μη επικριτικές συμπεριφορές.

Στη συνέχεια το εγχειρίδιο επικεντρώνεται στη καθημερινότητα ενός ομότιμου υποστηρικτή σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον, όπως για παράδειγμα οι σχέσεις του με τους συναδέλφους του και οι πρακτικές για αυτοφροντίδα και ευεξία. Η τελευταία ενότητα εισάγει την ιδέα των δικτύων ομοτίμων, βάζοντας στην συζήτηση την ευρεία παρουσία τους στις κοινωνίες μας, καθώς και τις δυνατότητες που οι υποστηρικτές ομοτίμων μπορούν να έχουν για ανταλλαγή εμπειρίας και συλλογική διεκδίκηση και συνηγορία, τόσο για τα δικαιώματά τους όσο και για την χάραξη πολιτικών που τους αφορούν.

Η εκπαίδευση πραγματοποιήθηκε πιλοτικά από πέντε από τους έξι εταίρους που παρέχουν άμεσα υπηρεσίες σε άστεγους, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022. Κάθε φορέας οργάνωσε δύο κύκλους εκπαίδευσης. Ο ένας απευθύνθηκε σε επαγγελματίες οργανώσεων που υποστηρίζουν άστεγους, με στόχο να τους δώσει τη δυνατότητα να μπορούν να εκπαιδεύουν εργαζόμενους υποστηρικτές ομοτίμων,

και να τους εντάξουν στο οργανόγραμμα του φορέα τους. Ο άλλος, είχε ως στόχο άτομα με βιωμένη εμπειρία έλλειψης στέγης, εκπαιδεύοντάς τα να λειτουργούν ως υποστηρικτές ομοτίμων.

Η εκπαίδευση των επαγγελματιών έλαβε χώρα μεταξύ Ιανουαρίου και Μαΐου 2022, με τον κάθε φορέα να την προσαρμόζει αναλόγως των συνθηκών και των αναγκών τους. Έτσι, ο αριθμός και η μορφή των συναντήσεων κυμάνθηκαν από τρεις έως οκτώ, ενώ συνολικά πραγματοποιήθηκαν είκοσι επτά συνεδρίες με μέσο όρο 5,4 συμμετοχές ανά εταίρο. Ορισμένες εκπαιδεύσεις οργανώθηκαν με παράλληλη φυσική και διαδικτυακή παρουσία, λόγω των περιορισμών της νόσου Covid. Από τους 73 επαγγελματίες που ολοκλήρωσαν την εκπαίδευση, οι 25 παρακολούθησαν τις περισσότερες συναντήσεις διαδικτυακά²⁴.

Στο τέλος του εκπαιδευτικού κύκλου, οι επαγγελματίες απάντησαν σε ερωτηματολόγιο με ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις. Οι ανοιχτές ερωτήσεις αποσκοπούσαν στην αξιολόγηση του μαθήματος στο σύνολό του και της συνάφειας κάθε ενότητας. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου, στο οποίο κάθε ενότητα έπρεπε να βαθμολογηθεί με κλίμακα από 1 έως 5, στόχευε να αξιολογήσει μια σειρά δεικτών που συνέκριναν τα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής σε όλους τους οργανισμούς, ώστε να επιτύχει μια ακριβή συνολική αξιολόγηση της εκπαίδευσης. Τέσσερις από τους πέντε οργανισμούς το έφεραν σε πέρας και η τελική μέση βαθμολογία ήταν 4,26 (ο ελάχιστος μέσος όρος ήταν 3,87 και ο μέγιστος 4,55).

Υπήρξε γενική θετική υποδοχή της εκπαίδευσης μεταξύ των επαγγελματιών και μεγάλος ενθουσιασμός για την προοπτική ένταξη των υποστηρικτών ομοτίμων ως εργαζομένων σε οργανώσεις. Οι εκπαιδευόμενοι αναγνώρισαν η αξιοποίηση ατόμων με βιωμένη εμπειρία στην εργασία τους λάμβανε χώρα συχνά σε άτυπη βάση, ως επί το πλείστον όμως μόνο για την αντιμετώπιση μιας συγκεκριμένης

24 Οι περισσότερες εκπαιδευτικές συνεδρίες της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος και του SMES πραγματοποιήθηκαν μέσω του διαδικτύου.

κατάστασης και όχι ως κανόνας. Υπήρχε ελάχιστη γνώση σχετικά με τις θεσμικού τύπου πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην ένταξη των υποστηρικτών ομοτίμων στο οργανόγραμμα των φορέων.

Όσον αφορά τη δομή, υπήρχε μια γενική αίσθηση ότι το μάθημα θα πρέπει να εστιάζεται ακόμη περισσότερο σε πρακτικά κομμάτια. Όσον αφορά τον χρόνο, υπήρχε ισορροπία μεταξύ αντιτιθέμενων απόψεων: κάποιοι αισθάνθηκαν ότι υπήρξε πολύ λίγος χρόνος για να εμβαθύνουν σε σχετικά ζητήματα, ενώ άλλοι εκτίμησαν ότι τους ήταν δύσκολο να προσαρμόσουν τόσες πολλές συνεδρίες στην εργασιακή καθημερινότητα ενός κοινωνικού επιστήμονα. Υπήρξαν προτάσεις ότι η εφαρμογή στην εργασία θα μπορούσε να είναι πιο αποτελεσματική, εφόσον δοθεί περισσότερος χρόνος για μάθηση και προβληματισμό αναφορικά με το περιεχόμενο.

Οι εκπαιδεύσεις με δυνητικούς εργαζομένους υποστηρικτές ομοτίμων έλαβαν χώρα μεταξύ Μαρτίου και Νοεμβρίου 2022. Συνολικά εξήντα πέντε συμμετέχοντες παρακολούθησαν τις εκπαιδευτικές συνεδρίες και πενήντα έξι ολοκλήρωσαν την εκπαίδευση. Κατά την επιλογή των συμμετεχόντων, οι εταίροι προτίμησαν πρώην ή νυν «πελάτες» που βρίσκονταν ήδη σε προχωρημένο στάδιο ανάκαμψης ή ζούσαν εντελώς αυτόνομα. Οι οργανισμοί που διαχειρίζονται δομές αστέγων επεσήμαναν δυσκολία στην κινητοποίηση ατόμων που θα συμμετάσχουν σε μια μεσοπρόθεσμη δραστηριότητα δεδομένου ότι υπάρχουν συνεχείς αλλαγές στη ροή τους, ενώ οι ίδιοι δίνουν προτεραιότητα στην προσφορά αμοιβόμενης εργασίας. Το Intrac και η Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος οργάνωσαν περισσότερες από μία εκπαιδευτικές ομάδες για να επιτύχουν τον καθορισμένο στόχο συμμετεχόντων.

Ως γενικός κανόνας, πραγματοποιήθηκαν δώδεκα εκπαιδευτικές συνεδρίες, μία ανά ενότητα, με λίγους εκπαιδευτές να διεξάγουν μία ή δύο επιπλέον. Η κοινή αίσθηση μεταξύ εκείνων που ολοκλήρωσαν ήταν ότι ο χρόνος δεν ήταν επαρκής για

την εμβάθυνση τόσο στο περιεχόμενο όσο και στις σχετικές συζητήσεις. Οι εννέα συμμετέχοντες που δεν ολοκλήρωσαν τον κύκλο εκπαίδευσης προέβαλαν κυρίως ότι έδωσαν προτεραιότητα σε ευκαιρίες απασχόλησης και σε προσωπικά ζητήματα.

Η αξιολόγηση κάθε ενότητας πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ενός φύλλου εργασίας, στο οποίο οι εκπαιδευόμενοι αξιολόγησαν το περιεχόμενο, τη συνάφεια, τον εκπαιδευτή και τις διαθέσιμες υλικές συνθήκες. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να βαθμολογήσουν κάθε σημείο με κλίμακα από 1 έως 5, αξιολογώντας 10 σημεία για κάθε ενότητα. Ένα αντίγραφο του φύλλου εργασίας παρατίθεται παρακάτω:

	Ev. 1	Ev. 2	Ev. 3	Ev. 4	Ev. 5	Ev. 6	Ev. 7	Ev. 8	Ev. 9	Ev. 10	Ev. 11	Ev. 12
1. Το περιεχόμενο μου φάνηκε χρήσιμο												
2. Μπόρεσα να καταλάβω (καλύτερα) τις δυνατότητές μου ως υποστηρικτής ομοτίμων												
3. Όσα έμαθα, μπορώ να τα εφαρμόσω εύκολα στην καθημερινότητά μου												
4. Η εκπαίδευση είχε την κατάλληλη διάρκεια												
5. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν η κατάλληλη												
6. Ο εκπαιδευτής γνώριζε το θέμα, έλυνε απορίες και μπόρεσε να διαχειριστεί τις προκλήσεις												
7. Η κατανομή του χρόνου ανά ενότητα ήταν επαρκής												
8. Ο χώρος εκπαίδευσης ήταν άνετος και φιλικός												
9. Η εκπαίδευση ήταν καλά οργανωμένη												
10. Είχα στη διάθεσή μου ό,τι χρειάστηκε για να ολοκληρωθεί η εκπαίδευση δημιουργικά και αποτελεσματικά												

Τέσσερις από τους πέντε οργανισμούς που προχώρησαν στην πιλοτική εφαρμογή διεξήγαγαν την αξιολόγηση κυρίως κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών συνεδριών. Η τελική μέση βαθμολογία ήταν 4,65 (το εύρος κυμάνθηκε μεταξύ 4,46 και 4,88), κάτι που υποδηλώνει θετική ανατροφοδότηση της εκπαίδευσης. Ωστόσο, σε πολλές συνεδρίες οι εκπαιδευτές δεν ήταν σε θέση να συμπληρώσουν τον

πίνακα, δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες εξέφρασαν δυσκολία στην κατανόηση του τύπου και την αξιολόγηση με αριθμητικούς όρους, γεγονός που ενδεχομένως θα καθιστούσε τις πληροφορίες που θα συλλέγονταν μη αξιόπιστες.

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου περιείχε πέντε ανοιχτές ερωτήσεις όπου οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν αισθάνθηκαν ελεύθεροι να εκφράσουν τις απόψεις τους κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών σεμιναρίων, τι τους άρεσε περισσότερο και τι λιγότερο από την εκπαίδευση, τι σκέφτηκαν για το εκπαιδευτικό υλικό και αν είχαν οποιεσδήποτε προτάσεις για την βελτίωσή του. Αυτή η μορφή αξιολόγησης αποδείχθηκε αποτελεσματικότερη όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων σχετικά με την αντίληψη των συμμετεχόντων για την εκπαίδευση, τις ενότητές της καθώς και τις πιθανές ατέλειές της. Επιπλέον, κάθε ενότητα έκλεινε με μια άσκηση αυτοαξιολόγησης, ενθαρρύνοντας τον αναστοχασμό των συμμετεχόντων καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαίδευσης.

Οι απαντήσεις δείχνουν ότι όλοι συμμετείχαν με προθυμία στην ανταλλαγή των προσωπικών τους ιστοριών και εμπειρίας, καθώς και στον προβληματισμό για τους πιθανούς ρόλους ενός υποστηρικτή ομοτίμων. Ως αποτέλεσμα, η υλοποίηση των δραστηριοτήτων απαίτησε περισσότερο χρόνο από όσο είχε αρχικά προβλεφθεί από τους εκπαιδευτές. Όλοι οι φορείς ανέφεραν το αίτημα για περισσότερο χρόνο και περαιτέρω εκπαίδευση, αποδεικνύοντας το ενδιαφέρον τόσο για το ζήτημα όσο και για τις δραστηριότητες. Πολλοί συμμετέχοντες ζήτησαν περισσότερες ευκαιρίες εκπαίδευσης και ενδεχόμενη πρακτική εξάσκηση σε πραγματικές συνθήκες.

Οι μονάδες ψυχικής υγείας ενέπλεξαν τους συμμετέχοντες και έλαβαν πολύ θετική ανατροφοδότηση. Ομοίως, οι ασκήσεις που περιλάμβαναν το παιχνίδι ρόλων και την πρακτική εφαρμογή του περιεχομένου που διδάσκονταν έλαβαν πολύ θετική αξιολόγηση, ιδίως όταν προβλέπονταν καταστάσεις που πιθανόν να αντιμετωπίζει ο εργαζόμενος υποστηρικτής ομοτίμων κατά την αλληλεπίδραση με ομοτίμους του ή

με επαγγελματίες. Όπως προαναφέρθηκε, οι συμμετέχοντες ζήτησαν χρόνο για διεξοδικές συζητήσεις σε ορισμένα από τα θέματα στα οποία εκπαιδεύτηκαν. Σε γενικές γραμμές, ο τόνος των παρατηρήσεων ήταν πολύ θετικός και η έλλειψη χρόνου ήταν η κύρια αδυναμία που εντοπίστηκε.

III. Συμπέρασμα

Η εκπαίδευση κατάφερε να προσελκύσει τους εκπαιδευόμενους και να επιτύχει υψηλό επίπεδο συμμετοχής τους στις προτεινόμενες δραστηριότητες. Η ανταλλαγή προσωπικών ιστοριών και συναισθημάτων, μια κρίσιμη πτυχή της εκπαίδευσης, δεν εμπόδισε τη συμμετοχή τους. Αφορούσε τους ίδιους και, κατά συνέπεια, κατέστησε πιο δύσκολο για τους εκπαιδευτές να διαχειριστούν το χρόνο που είχε εξαρχής προγραμματιστεί για κάθε ενότητα. Ομοίως, το ενδιαφέρον για το κύριο θέμα της κατάρτισης, την λειτουργία τους υποστηρικτές ομοτίμων, έγινε αποδεκτό θετικά από όλους τους συμμετέχοντες.

Η μορφή και το υλικό της εκπαίδευσης είναι σκοπίμως εύπλαστα και έγιναν αντιληπτά ως τέτοια. Οι ενότητες και οι ασκήσεις του μπορούν να προσαρμοστούν σε διαφορετικές καταστάσεις και ομάδες. Δεν είναι μόνο ένα είδος επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά και ένα εργαλείο για την ενδυνάμωση των ανθρώπων που βίωσαν την έλλειψη στέγης, μέσα από την επαναξιολόγηση των προηγούμενων τροχιών τους και την συνειδητοποίηση ότι η εμπειρία τους αποτελεί πολύτιμο πλεονέκτημα για την παροχή βοήθειας σε άλλους ανθρώπους. Η ενίσχυση της επαγγελματικής και κοινωνικής τους ένταξης και η προώθηση της συμμετοχής τους σε οργανισμούς, ομάδες υπεράσπισης και δίκτυα είναι αποτελέσματα της ενδυνάμωσής τους.

Παρά το γεγονός ότι το ποσοστό διαρροής ήταν ιδιαιτέρως χαμηλό, θα μπορούσε ενδεχομένως να υπάρξει περισσότερη προσήλωση και δέσμευση, εφόσον η εκπαίδευση μπορούσε να συνδυαστεί με ένα αμειβόμενο πρόγραμμα πρακτικής

άσκησης — ή κάτι παρεμφερές — στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών σε αστέγους. Ένα τέτοιο πρόγραμμα απευθύνεται σε δυνητικούς συμμετέχοντες που δεν μπορούν εύκολα να αφιερώσουν το χρόνο τους σε μη αμειβόμενη εργασία, ανταποκρίνεται στην ανάγκη για περισσότερη πρακτική εξάσκηση και δημιουργεί ευκαιρίες σε όσους συμμετέχουν, να αξιοποιήσουν τις δεξιότητες που έχουν αποκτήσει σε ένα πλαίσιο επαγγελματικής μορφής. Για τους φορείς αποτελεί μια ευκαιρία για την πρόσληψη υποστηρικτών ομοτίμων, ξεπερνώντας τις δυσκολίες που εντοπίστηκαν από τους εταίρους κατά την διαδικασία επιλογής προσωπικού.

Το αίτημα όσων συμμετείχαν για περισσότερο χρόνο και περαιτέρω συζητήσεις, μπορεί εν μέρει να ικανοποιηθεί με την συμμετοχή τους σε δίκτυα υποστήριξης ομοτίμων ή αστέγων, θέμα που εξετάζεται στην τελευταία ενότητα της εκπαίδευσης. Η οικοδόμηση γεφυρών μεταξύ οργανώσεων και ομάδων στις οποίες οι ίδιοι οι άστεγοι έχουν κεντρικό ρόλο, θα μπορούσε ενδεχομένως να διαδώσει τη μεθοδολογία υποστήριξης ομοτίμων, παρέχοντας παράλληλα στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να διατηρήσουν την ενασχόλησή τους με το ζήτημα, ενεργή.

Τέλος, το έργο ενισχύει την επί του παρόντος ανεξερεύνητη δυναμική του προγράμματος Erasmus+ για έργα που επικεντρώνονται στις ανάγκες των αστέγων. Υπάρχει ανάγκη για περισσότερα έργα που θα στοχεύσουν σε αυτήν την ομάδα πληθυσμού, μέσα από μια πανευρωπαϊκή οπτική. Ο πολυεθνικός χαρακτήρας των χρηματοδοτούμενων έργων συμβάλλει στην καλλιέργεια και διάδοση επιτυχημένων πρακτικών σε ολόκληρη την ήπειρο, ενώ το τρέχον πρόγραμμα Erasmus+ έχει χαρακτηρίσει την κοινωνική ένταξη ως τομέα προτεραιότητας.

Αναφορές

Amore, K., Baker, M. και Howden-Chapman, P. (2011) «**The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis**», European Journal of Homelessness, 5(2), σελ. 19-37.

Campos, F. et al. (2016) '**Practical guidelines for peer support programmes for mental health problems**', Revista de Psiquiatría y Salud Mental (αγγλική έκδοση), 9(2), σελ. 97–110. Διαθέσιμο στην διεύθυνση:
<https://doi.org/10.1016/j.rpsmen.2016.04.001> (Προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

Τσα, Ο. (2013). «**La santé des sans-abri**». Δελτίο της L'Académie Nationale de Médecine, τόμος 197/2.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης και European Social Policy Network (ESPN). (2019) **Καταπολέμηση της έλλειψης στέγης και του στεγαστικού αποκλεισμού στην Ευρώπη: μελέτη των εθνικών πολιτικών**. Λουξεμβούργο: Γραφείο Εκδόσεων. Διαθέσιμο στην διεύθυνση:
<https://data.europa.eu/doi/10.2767/624509> (Προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Στατιστική Υπηρεσία (2018) «**Ad-hoc module on Material deprivation, well-being and housing difficulties**». Διαθέσιμο στην διεύθυνση:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/ad-hoc-modules>

Fuller-Thompson, E. J. Hulchanski and S. Hwang (2000). **The housing/health relationship: what do we know? Reviews on environmental health**. Τόμος 15/1-2, σελ. 109-33.

Gartner, A J, and F Riessman. “**Self-help and mental health.**” Hospital & community psychiatry. Τόμος 33,8 (1982): 631-5. doi:10.1176/ps.33.8.631.

Mead S, Hilton D, Curtis L. **Peer support: a theoretical perspective**. Psychiatr Rehabil J. 2001;25(2):134–41.

Mead S. **Defining peer support. Intentional peer support: an alternative approach.** 2003. Διαθέσιμο στην διεύθυνση: <https://www.intentionalpeersupport.org/?v=b8a74b2fbcbb> (προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

Nestor, P. Galletly C. **The employment of consumers in mental health services: politically correct tokenism or genuinely useful?** Australasian Psychiatry, 16 (2008), 16 (2008), σελ. 344-347.

Hulchanski, E. J., Hwang, S. (2000). **The housing/health relationship: what do we know? Reviews on environmental health.** Τόμος 15/1-2, σελ. 109-33.

O'Sullivan, E., Pleace, N., Busch-Geertsema, V. και M. Filipovič Hrast (2020) **Distorting Tendencies in Understanding Homelessness in Europe**, European Journal of Homelessness 14(3) σελ. 121-147

OECD (2020), **'Better data and policies to fight homelessness in the OECD'**, Policy Brief on Affordable Housing, OECD, Παρίσι. Διαθέσιμο στην διεύθυνση: <https://www.oecd.org/els/family/homelessness-policy-brief-2020.pdf> (Προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

Pleace, N. (2016) **Excluded by Definition: The Under-representation of Women in European Homelessness Statistics**, στο: P. Mayock και J. Bretherton (Eds.) Women's Homelessness in Europe σελ. 105-125. (Λονδίνο: Palgrave Macmillan).

Romaszko, J. et al. (2017). **"Mortality among the homeless: causes and meteorological relationships"**. PloS one, τόμος 12/12. Διαθέσιμο στην διεύθυνση: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0189938> (Προσπελάστηκε: 7 Νοεμβρίου 2022).

Serme-Morin, C. and Coupechoux, S. (eds) (2022) **Seventh Overview of Housing Exclusion in Europe 2022**. FEANTSA, Abbé Pierre Foundation. Διαθέσιμο στην διεύθυνση: <https://www.feantsa.org/en/report/2022/06/30/?bcParent=27>

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Division of Mental Health & WHO Initiative of Support to People Disabled by Mental Illness. (1989). **Consumer involvement in mental health and rehabilitation services.** Διαθέσιμο στην διεύθυνση <https://apps.who.int/iris/handle/10665/62368>

Zehr, Howard. **Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice.** Scottsdale, PA: Herald Press, 1990

Zehr, Howard. **The Little Book of Restorative Justice.** Intercourse, PA: Good Books, 2002.

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συγγραφέων. Η Επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται στην παρούσα έκδοση.